
Maciej Skowera

Uniwersytet Warszawski

Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna

Województwa Mazowieckiego

ORCID: 0000-0002-0299-3515

Dziecięce książki, dorosłe nagrody. Konkursowa aetonormatywność – raczej bez zakłóceń

Wprowadzenie

Pojęcie aetonormatywności (ang. *aetonormativity*, od łac. *aetas* – wiek) zostało zaproponowane przez Marię Nikolajewą w książce *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers* (2010). Nawiązuje ono konceptualnie do kategorii heteronormatywności i odnosi się do kulturowej praktyki uznawania dorosłości za normę (tak jak w odniesieniu do orientacji psychoseksualnej normą miałyby być heteroseksualność) przy jednoczesnym deprecjonowaniu dzieciństwa jako stanu nienormatywnego¹.

Według Nikolajevej literatura dziecięca od swoich początków po dzień dzisiejszy jest aetonormatywna². „Nierównowagę między dzieckiem a dorosłym najłatwiej dostrzec w relacji pomiędzy pozornie dorosłym głosem narracyjnym

¹ Zob. M. Nikolajewa, *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers*, Routledge, New York–London 2010, s. 8.

² Clémentine Beauvais uznaje wręcz, że „literatura dziecięca nie tylko wdraża wartości aetonormatywne: to właśnie te wartości są powodem jej istnienia” – też, *The Problem of ‘Power’: Metacritical Implications of Aetonormativity for Children’s Literature Research*, „Children’s Literature in Education” 2013, Vol. 44, s. 76. Jeśli nie wskazano inaczej – wszystkie tłum. własne.

a dzieckiem będącym postacią, przez którą filtrujemy wydarzenia”³ – pisze autorka. Można dodać, że literacka aetonormatywność wynika w dużej mierze z kreowania tekstów przez dorosłych z odwołaniem do ich wyobrażeń, gustów, przyzwyczajęń i własnej wizji dziecka i dzieciństwa⁴. Skutkuje to różnymi wewnątrztekstowymi wyznacznikami pozornej dziecięcości tekstu przy jednoczesnym utrwalaniu – a wręcz petryfikowaniu – nadrzędnej roli dorosłego porządku świata.

W ciągu kilkunastu lat od publikacji książki Nikolajevej ta teoria stała się w zachodnich (a zwłaszcza anglo-amerykańskich) badaniach literaturoznawczych niezwykle wpływowa. Clémentine Beauvais w rozprawie *The Mighty Child: Time and Power in Children's Literature* (2015) pisze wręcz, że przyjęcie tezy o aetonormatywności to centralne założenie post-Rose'owskiej teorii literatury dziecięcej⁵. Ta sama badaczka w artykule *The*

³ M. Nikolajeva, *Power, Voice...*, dz. cyt., s. 203.

⁴ Refleksja o aetonormatywności wynika z wieloletniej w badaniach anglo-amerykańskich tradycji ujmowania literatury dziecięcej jako konstruowanej przez dorosłych i związanej z kategoriami władzy, nierówności itp. Zob. np. P. Hunt, *Criticism, Theory, & Children's Literature*, Blackwell, Oxford 1991; tenże, *Literatura dla dzieci a dzieciństwo*, w: *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*, red. M. J. Kehily, przeł. M. Kościelniak, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008; K. Lesnik-Oberstein, *Children's Literature: Criticism and the Fictional Child*, Oxford University Press, Oxford 1994; P. Nodelman, *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*, Johns Hopkins, Baltimore 2008; D. Rudd, *Theorising and Theories: How Does Children's Literature Exist?*, w: *Understanding Children's Literature*, red. P. Hunt, Routledge, New York–London 2005. Na gruncie polskim, niezależnie od badań anglojęzycznych, do podobnych wniosków doszła Anna Czabanowska-Wróbel – zob. też, *[Ta dziwna] instytucja zwana literaturą dla dzieci. Historia literatury dla dzieci w perspektywie kulturowej*, „Teksty Drugie” 2013, nr 5 (143), s. 13–24.

⁵ Zob. C. Beauvais, *The Mighty Child: Time and Power in Children's Literature*, Johns Benjamins, Amsterdam–Philadelphia 2015, s. 16. Autorka nawiązuje do kontrowersyjnej, ale też przełomowej i przez lata wpływowej w zachodnim literaturoznawstwie koncepcji, zgodnie z którą, w pewnym uproszczeniu, literatura dziecięca jako taka w zasadzie nie istnieje, zawsze będąc pisarstwem dorosłych dla dorosłych, dyskursywnym konstruktem służącym opresji wobec dzieci i fetyszyzowaniu dzieciństwa. Zob. J. Rose, *The Case of Peter Pan, or the Impossibility of Children's Fiction*, Macmillan, London–Basingstoke 1984; zob. także M. Slavova, *Kopciuszek czy księżniczka? Teoretyczne modele badania literatury dziecięcej*, przeł. N. Staffa, R. Waksmund, „Filoteknos” 2015, t. 5, s. 229–230. W opracowaniach w języku polskim pojęcie aetonormatywności pojawia się rzadko. Na przykład wyszukiwarka Google Scholar wskazuje jedynie cztery opracowania, w których zastosowano ten termin – zob. A. Kocznur, *Stan przejściowy. O konstrukcie dzieciństwa w powieściach Anny Cieplak na tle polskiej i anglojęzycznej literatury dla nastolatków*, „Porównania” 2023, t. 1 (33), s. 277–289; M. Skowera, *Klasyka literatury dziecięcej. Definicje – ideologie – koncepcje teoretyczne*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio N. Educatio Nova” 2021, t. 6, s. 231–249; K. Wądołny-Tatar, „Stan splątania”. *Stan splątania. O (wieloadresatywnej) powieści Roksany Jędrzejewskiej-Wróbel*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2022, R. 6, s. 367–379; A. Zabrzewska, *O ciałach, które się stają. Feminizm materialny w literaturze dla*

Problem of 'Power': Metacritical Implications of Aetonormativity for Children's Literature Research (2013) przeprowadza dyskusję na temat traktowania koncepcji Nikolajevej jako uproszczonego aksjomatu teoretycznego, bezrefleksyjnie wiążanego z przeniesioną z dorosłych dyskursów krytycznych kategorią władzy [power] bez odróżnienia jej od (dorosłego) autorytetu [authority] i (dziecięcej) mocy/możności [might]⁶. Beauvais zwraca uwagę na odniesienie dzieciństwa do czasu:

[...] dziecko i dorosły różnią się nie tylko konwencjami społeczno-kulturowymi i historycznymi, ale przede wszystkim temporalnością: różnice między nimi nie polegają na naturze czy statusie, lecz są uzależnione od upływu czasu. To wyjątkowa i nieporównywalna z niczym różnica, ponieważ obejmuje uniwersalnie dzieloną pewność bycia najpierw jednym, a następnie drugim. Umieszczanie aetonormatywności w centrum całkowicie zdominowanego przez dorosłych przedsięwzięcia intelektualnego prowadzi do paradoksalnej konieczności potępienia własnej aktualnej normatywnej hegemonii w kontekście własnej przeszłej „inności”⁷.

Można uznać, że równie aetonormatywne co literatura dziecięca były i do dziś są prowadzone nad nią badania – składające się z opracowań tworzonych przez dorosłych na użytek innych dorosłych i, co więcej, skupiające się na utworach, które to dorośli uznają za istotne, ważne, reprezentatywne, interesujące⁸. Dodatkowo, o ile „książki dla dzieci są czytane przez prawdziwe dzieci”, o tyle „badania nad literaturą dziecięcą, przeciwnie, są skazane na pozostanie całkowicie oddzielnymi od dzieci”⁹. Beauvais pyta:

dzieci i młodzieży, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2019, t. 1, nr 1, s. 259–272. Rozszerzenie kwerendy na ogólną wyszukiwarkę Google pozwala dopisać jeszcze trzy źródła – zob. A.M. Czernow, K. Rybak, *Zielony dydaktyzm, czyli o tym, jak dorośli projektują przyszłość planety we współczesnych książkach ekologicznych dla dzieci*, 25. Biennale Sztuki dla Dziecka, <https://biennaledladziecka.pl/anna-maria-czernow-krzysztof-rybak-zielony-dydaktyzm-czyli-o-tym-jak-dorosli-projektuja-przyszlosc-planety-we-wspolczesnych-ksiazkach-ekologicznych-dla-dzieci-tekst-z-ksiazki-przyszlosc/> [dostęp: 2024/08/26]; M. Skowera, Carroll, Baum, Barrie. (Mito)biografie i (mikro)historie, Kraków 2022; K. Szymborska, *Młodzi w edukacji. Children studies w praktyce*, w: *Kształcenie filologiczne. Od teorii do praktyki*, red. M. Karolczuk, E. Lewicka-Mroczek, K. Sawicka-Mierzyńska, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 147–170.

⁶ Zob. C. Beauvais, *The Problem of 'Power'...*, dz. cyt.

⁷ Tamże, s. 77.

⁸ Zob. M. Skowera, *Czy (i jakie) „widma” kanonu literatury dziecięcej krążą nad Polską?*, „Czas Kultury” 2022, nr 4(215), s. 65–66.

⁹ C. Beauvais, *The Problem of 'Power'...*, dz. cyt., s. 77. Próby przełamania badawczej aetonormatywności zostały podjęte m.in. przez Justynę Deszcz-Tryhubczak i Mateusza Mareckiego, którzy napisali artykuł naukowy wspólnie z dziećmi biorącymi udział

„Czy możliwe jest zatem przełamanie aetonormatywności, tak jak to miało miejsce w przypadku innych pojęć, jak heteronormatywność, orientalizm czy patriarchy, skoro prawdziwe dziecko nigdy nie może wyrazić swojego głosu?”¹⁰.

Jako aetonormatywne jawią się też kanony¹¹ – ogólne (tak konserwatywne w zakresie doboru nazwisk i tekstów¹², jak i liberalne czy też alternatywne – feministyczne, nieheteronormatywne, etniczne itp.¹³) i ograniczające się do literatury dla młodej publiczności czytelniczej. Kanony (również – lektur szkolnych) są bowiem konstruowane przez dorosłych o randze autorytetu, w tym przez instytucje państwowe (mówiąc językiem Pierre’a Bourdieu¹⁴ – aktorów pola władzy politycznej), badaczy i badaczki, osoby zajmujące się profesjonalnie krytyką literacką, bibliotekarstwem, animacją czytelnictwa itd. (aktorów pola produkcji kulturowej, zwłaszcza pola naukowego)¹⁵. Można je postrzegać jako konstrukcje uzależnione od dorosłej wizji świata i postrzegania dorosłości jako normy, co prowadzi do wciąż nierzadkiego ujmowania dziecięcej biografii czytelniczej jako jedynie wstępnego etapu obcowania z kulturą; etapu ograniczonego czasowo, rozwojowego, prowadzącego do celu – celebrowania w (nieuniknionej i pożądaney) przyszłości przede wszystkim (jeśli wręcz nie wyłącznie) wysokoartystycznej, dorosłej literatury składającej się z tzw. arcydzieł.

Kenneth B. Kidd i Joseph T. Thomas Jr. uznają, że konstytuowaniu kanonów służą m.in. nagrody przyznawane w konkursach z zakresu literatury i książki dziecięcej¹⁶. Jeśli zgodzimy się z tezą, że kanony, o których mowa, to konstrukcje aetonormatywne, warto zastanowić się, czy i na ile

w projekcie „Deconstructing the Canon with Elementary School Students: Participatory Research in Practice”. Tekst został podpisany nazwiskami i dzieci, i dorosłych podanymi w kolejności alfabetycznej. Zob. E. Chawar, J. Deszcz-Tryhubczak, K. Kowalska, O. Maniakowska, M. Marecki, M. Palczyńska, E. Pszczołowski, D. Sikora, *Children’s Voices in the Polish Canon Wars: Participatory Research in Action*, “International Research in Children’s Literature” 2018, Vol. 11, Issue 2, s. 111–131.

¹⁰ C. Beauvais, *The Problem of ‘Power’*, dz. cyt., s. 77.

¹¹ Zob. M. Skowera, *Klasyka literatury dziecięcej...*, dz. cyt., s. 237, 239.

¹² Zob. H. Bloom, *Zachodni kanon. Książki i szkoła epok*, przeł. B. Baran, M. Szczubiałka, Aletheia, Warszawa 2019, s. 11–22.

¹³ Zob. E. Wichrowska, *Avant-propos*, w: *Europejski kanon literacki. Dylematy XXI wieku*, red. E. Wichrowska, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 11.

¹⁴ Zob. P. Bourdieu, *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądowniczej*, przeł. P. Biłos, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022.

¹⁵ Zob. P. Hunt, *The Classic and the Canon in Children’s Literature*, w: *Modern Children’s Literature: An Introduction*, red. C. Butler, K. Reynolds, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2014, s. 9–11.

¹⁶ Zob. K.B. Kidd, J.T. Thomas Jr., *A Prize-Losing Introduction*, w: *Prizing Children’s Literature: The Cultural Politics of Children’s Book Awards*, red. ciż, New York–London 2017, s. 3.

aetonormatywne są konkursy, które na nie oddziałują. W artykule przyglądam się z tej perspektywy najważniejszym polskim konkursom, w których nagradzane są utwory dla młodej publiczności czytelniczej¹⁷: Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY, Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej, Literacka Podróż Hestii, Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego, Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego, Nagroda Żółtej Ciżemki. Nie uwzględniam plebiscytów (np. Książka Roku lubimyczytac.pl, Lokomotywa), konkursów na prace jeszcze nieopublikowane (np. Konkurs im. Astrid Lindgren, Piórko Biedronki) i konkursów, w których literatura dziecięca to tylko jedna z wielu kategorii – i to bynajmniej nie najważniejsza (np. Nagroda Literacka m.st. Warszawy).

Traktuję poszczególne elementy procesów konkursowych jako istotne konteksty swoistej kulturowej polityki nagród literackich i książkowych¹⁸. Poddaję analizie 1) podstawowe informacje o konkursach, 2) listy osób składających się na gremia jurorskie, 3) fragmenty opisów i regulaminów konkursów, 4) fragmenty wybranych not jurorskich, laudacji, uzasadnień werdyktów. Ograniczam się przy tym do edycji, które rozstrzygnięto w 2023 r., gdyż wzięcie pod uwagę szerszego zakresu czasowego skutkowałoby długością tekstu wykraczającą poza rozmiary artykułu naukowego.

Moja pozycja jako badacza nie jest tu w całości neutralna. Po pierwsze, z racji wieku jestem uwikłany w problem nierównych relacji na linii dziecko–dorosły, po drugie zaś, wchodziłem i wchodzę w skład gremiów jurorskich konkursów, które omawiam w tekście (Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY, Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej).

Podstawowe informacje i składy jurorskie

Konkursy analizowane w artykule mają różną tradycję, czas funkcjonowania i zakres. Podstawowe informacje na ten temat zawarto w tabeli 1:

¹⁷ Osobnego namysłu wymagałaby kwestia aetonormatywności ogólnych nagród literackich, w Polsce i za granicą – czyli co prawda zazwyczaj nieujęte regulaminowo, ale faktyczne wykluczenie twórczości dla dzieci np. z Nagrody Literackiej Gdynia, Nagrody Literackiej Nike, Nagrody Bookera, Nagrody Nobla itd.

¹⁸ Zob. tamże.

Tabela 1. Podstawowe informacje o konkursach (2023)

Konkurs	Organizator	I edycja	Zakres
Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY	Polska Sekcja IBBY (International Board on Books for Young People)	1988	Cztery kategorie: 1) nagroda literacka – książki opublikowane po raz pierwszy od 1 listopada 2022 do 31 października 2023 r.; dwie równorzędne nagrody: za książkę dla młodszych i starszych; jury może nie przyznać nagrody głównej lub przyznać tylko jedną; 2) nagroda graficzna – książki obrazkowe, ilustracje książkowe i oprawa graficzna książek z tego samego okresu (może to być przekład lub wznowienie); dwie równorzędne nagrody: za książkę obrazkową i za ilustracje/koncepcję graficzną; jury może nie przyznać nagrody głównej lub przyznać tylko jedną; 3) nagroda za upowszechnianie czytelnictwa – osoby lub instytucje aktywnie promujących czytelnictwo w tym samym okresie (tej kategorii i jury konkursowego nie biorę pod uwagę, nie jest to nagroda literacka/książkowa); 4) nagroda specjalna „Dziecko jest najważniejsze” – książki o tematyce związanej z trudnymi doświadczeniami dzieci (różne dla każdej edycji, w 2023 r. – przemoc i zaniedbanie) opublikowane po raz pierwszy w latach 2013–2023; przyznawana we współpracy z Fundacją Polki Mogą Wszystko. Jury literackie i jury graficzne mogą wspólnie przyznać dodatkową nagrodę za książkę, w przypadku której to relacja tekstu i grafiki stanowi o jej wyróżniającej się wartości¹⁹.

¹⁹ Zob. *Regulamin Konkursu Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY 2023*, Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/wp-content/uploads/2023/08/1692955403274_Regulamin-konkursu-2023-PS-IBBY-1.pdf [dostęp: 2024/08/29].

Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej	Muzeum Książki Dziecięcej (dział specjalny i czytelnia naukowa Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego)	2021 ²⁰	Trzy kategorie: 1) najlepsze polskie książki współczesne dla dzieci i młodzieży wydane w Polsce po raz pierwszy w 2022 r.; 2) najlepsze zagraniczne książki współczesne dla dzieci i młodzieży wydane w Polsce po raz pierwszy 2022 r.; 3) nagroda specjalna w kategorii „nostalgia” (reprint, wznowienie, nowa edycja krajowej i zagranicznej klasyki dla dzieci i młodzieży) dla książki wydanej w Polsce w 2022 r. Jednej z nagrodzonych książek może zostać przyznane Grand Prix. Nagradzani są twórcy/twórczyni i wydawnictwa. Brane pod uwagę są książki znajdujące się w zbiorach Muzeum Książki Dziecięcej (przesłane jako egzemplarz obowiązkowy lub dar albo specjalnie zgłoszone)²¹.
Literacka Podróż Hestii	Fundacja Artystyczna Podróż Hestii w partnerstwie z Fundacją Wisławy Szymborskiej	2021	Książki osób żyjących, napisane prozą (w tym powieści graficzne) dla dzieci i młodzieży w wieku 10–15 lat, opublikowane po raz pierwszy w 2022 r. ²²
Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego	Fundacja Burza Mózgów	2016	Książki osób żyjących, dla dzieci w wieku 5–12 lat, opublikowane po raz pierwszy w 2022 r. Oprócz nagrody jurorskiej jedna z nominowanych książek dostaje też nagrodę publiczności (na podstawie głosowania internetowego; tej części konkursu nie biorę pod uwagę jako mającej charakter plebiscytu) ²³ .

²⁰ Konkurs kontynuuje tradycję wcześniejszego Konkursu Literatury Dziecięcej im. Haliny Skrobiszewskiej, organizowanego przez Muzeum Książki Dziecięcej 2009–2017; nagrodzone w nim książki wpisywano na Listę Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej – stąd nazwa nowego konkursu. Zob. J. Jagiełło, *Historia i współczesność Muzeum Książki Dziecięcej w Warszawie*, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2021, t. 3, nr 2, s. 136–137; zob. także A. Babula, *Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej*, „Guliwer” 2023, nr 1, s. 16–19.

²¹ Zob. *Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej*, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy, <https://www.koszykowa.pl/mkd/lista-skarbow-muzeum-ksiazki-dzieciecej> [dostęp: 2024/08/29].

²² Zob. *Regulamin konkursu literackiego pod nazwą „Literacka Podróż Hestii”. Edycja 2023*, Literacka Podróż Hestii, <https://literackapodrozhestii.pl/app/uploads/2023/01/2023-regulamin-konkursu-literacka-podroz-hestii.pdf> [dostęp: 2024/08/29].

²³ Zob. *Nagroda [im. Ferdynanda Wspaniałego]*, Festiwal Literatury dla Dzieci, <https://fldd.pl/nagroda/> [dostęp: 2024/08/29].

Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego	Miejska Biblioteka Publiczna im. Łukasza Górnickiego w Oświęcimiu ²⁴	1994	Książki literackie (nie popularnonaukowe ani edukacyjne) osób żyjących, dla dzieci w wieku 8-11 lat, opublikowane po raz pierwszy 2022 r. (z wyłączeniem nowych antologii wcześniej publikowanych utworów). Oprócz nagrody jurorskiej jedna z nominowanych książek dostaje też Nagrodę Czytelników (na podstawie głosowania internetowego; tej części konkursu nie biorę pod uwagę jako mającej charakter plebiscytu) ²⁵ .
Nagroda Żółtej Cizemki	Biblioteka Kraków	2017	Książki osób żyjących, wydane w Polsce po raz pierwszy w 2022 r. (bez antologii i wydań zbiorowych). Nagroda może być przyznana za literaturę i grafikę razem lub osobno; o ewentualnym podziale decyduje Kapituła Nagrody ²⁶ .

Opracowanie własne.

Interesujące są już nazwy konkursów, wyłączając może dość przezroczystą, ogólną formułę w przypadku Książki Roku Polskiej Sekcji IBBY. Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej kieruje myślowo w stronę czegoś cennego, może nawet drogiego – w kontekście literatury dziecięcej np. skarbów pirackich, baśniowych bogactw itp., a Literacka Podróż Hestii budzi skojarzenia z kategoriami wędrówki, przygody, ale też na poziomie metaforycznym – przemiany, transformacji. Można tu doszukiwać się związku ze stereotypem beletrystyki dla młodych ludzi jako cechującej się egzotyką, wartką akcją, ale też wykorzystującej motyw pozytywnie waloryzowanej metamorfozy. Trzy pozostałe nagrody odwołują się zaś w swoich nazwach do klasyki polskiej literatury dziecięcej: Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego odnosi się do bohatera powieści Ludwika Jerzego Kerna, Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego nosi imię znanego pisarza, współtwórcy m.in. postaci Koziołka Matołka (nagrodzeni twórcy i twórczynie otrzymują zresztą statuetkę przedstawiającą tę postać), a Nagroda Żółtej Cizemki nawiązuje do tytułu powieści Antoniny Domańskiej. Za pomocą tych nazw konkursy

²⁴ Do 2003 r. włącznie – Fundacja Książka dla Dziecka i redakcja czasopisma o książce dla dziecka „Guliwer”.

²⁵ Zob. *Regulamin Konkursu 30. Ogólnopolskiej Nagrody Literackiej im. Kornela Makuszyńskiego*, Miejska Biblioteka Publiczna im. Ł. Górnickiego Galeria Książki w Oświęcimiu, https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http://mbp-oswiecim.pl/wp-content/uploads/2023/01/30.ONL_Regulamin-z-formularzem.doc&wdOrigin=BROWSELINK [dostęp: 2024/08/29].

²⁶ Zob. *Regulamin Nagrody Żółtej Cizemki za książkę dla dzieci i młodzieży*, Biblioteka Kraków, <https://biblioteka.krakow.pl/konkursy-literackie/nagroda-zoltej-cizemki/regulamin> [dostęp: 2024/08/29].

zostają jasno wpisane w kontekst tradycji XX-wiecznej polskiej literatury dziecięcej, co istotne – najpewniej lepiej znanej pokoleniom rodziców czy dziadków współczesnych dzieci niż im samym. Takie odwołania z jednej strony nobilitują klasykę i mają świadczyć o swoistej ciągłości kulturowej w zakresie twórczości dla dzieci, z drugiej jednak – mogą być interpretowane jako aetonormatywne, łączące się bardziej z wyobrażeniami i upodobaniami dorosłych niż gustami i fascynacjami czytelnickimi dzieci.

O ile wszystkie konkursy skupiają się na literaturze i książce dziecięcej oraz są organizowane przez instytucje dorosłych (stowarzyszenia, fundacje, biblioteki), o tyle różnią się w szczegółach: w niektórych przypadkach uwzględnione zostają nie tylko utwory dla dzieci, lecz także dla młodzieży; czasami zakres wiekowy jest wprost wskazany (np. 10–15 lat w Literackiej Podróży Hestii, 5–12 lat w Nagrodzie im. Ferdynanda Wspaniałego), a czasami nie zostaje sprecyzowany; część konkursów obejmuje tylko beletrystykę rozumianą jako literatura fikcjonalna, w innych brane są pod uwagę także książki *non fiction* (to samo dotyczy potencjalnego udziału antologii, reprintów, wznowień, przekładów itp.). Różne są też ewentualne kategorie oraz podejście do kwestii autorstwa książki: od przyznawania nagrody wyłącznie za tekst literacki, przez osobne nagrody za tekst i za ilustracje lub oprawę graficzną, po podejście całościowe i ocenę publikacji pod kątem łącznej jakości literackiej, graficznej, edytorskiej, wydawniczej.

W każdym przypadku mamy do czynienia z określoną wizją organizatora konkursu co do tego, jak należy rozumieć literaturę i książkę dziecięcą (ograniczenie do beletrystyki vs. uwzględnienie literatury niefikcjonalnej), do kogo jest ona skierowana (dzieci młodsze vs. dzieci i starsze oraz młodzież), co jest jej najważniejszym aspektem (perspektywa tekstocentryczna vs. ujęcie holistyczne). Te założenia wskazują nie tylko na wyraźne konstrukcyjne traktowanie twórczości dla dziecięcej publiczności odbiorczej, lecz także – biorąc pod uwagę, że organizatorzy reprezentują kulturę dorosłych – na ujmowanie jej w aetonormatywnej perspektywie.

W następnej kolejności warto przyjrzeć się gremiom jurorskim omawianych konkursów – rzecz jasna, również wybranym przez organizatorów. Ich dokładne składy zaprezentowano w tabeli 2:

Tabela 2. Składy gremiów jurorskich konkursów (2023)

Konkurs	Skład gremium jurorskiego
Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY	Jury literackie
	Ewa Gruda (przewodnicząca)
	dr Katarzyna Slany
	dr hab. Mateusz Świetlicki, prof. UW ²⁷
	Jury graficzne
	Joanna Olech (przewodnicząca)
	Piotr Socha
Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej	Tomasz Broda ²⁸
	Agata Klichowska
	dr Anna Mik
	Dawid Mychliński
	dr Marta Niewieczerzał
	dr Maciej Skowera (autor artykułu)
	Agnieszka Sumińska
	Tony Zalas ²⁹

²⁷ Zob. *Książka Roku PS IBBY – jurorzy*, Polska Sekcja IBBY, <http://www.ibby.pl/?p=7438> [dostęp: 2024/08/29].

²⁸ Zob. tamże.

²⁹ Organizator nie udostępnia szczegółowego składu gremium jurorskiego poza informacją, że są to osoby pracujące w Muzeum Książki Dziecięcej. Lista została sporządzona na podstawie wiedzy własnej – autor artykułu jest pracownikiem tego działu i członkiem jury.

Literacka Podróż Hestii	Piotr Maria Śliwicki (przewodniczący) Artur Borowiński dr hab. Michał Rusinek, prof. UJ dr Katarzyna Kasia Katarzyna Wasilkowska Joanna Olech Maciej Wojtyszko Natalia Wiercińska³⁰
Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego	Barbara Gawryluk Georgina Gryboś-Szczepanik Marta Lipczyńska-Gil Joanna Olech Szymon Kloska Łukasz Dębski³¹
Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego	dr hab. Alicja Ungeheuer-Gołąb, prof. UR (przewodnicząca) dr hab. Małgorzata Wójcik-Dudek, prof. UŚ dr Grażyna Lewandowicz-Nosal dr Anna Maria Krajewska Ewa Świerżewska Jerzy Kumiega³²

³⁰ Zob. *Czekamy na nominacje do Nagrody Literacka Podróż Hestii 2023*, Literacka Podróż Hestii, <https://literackapodrozhestii.pl/952-2/> [dostęp: 2024/08/29].

³¹ Zob. *Gala Nagrody im. Ferdynanda Wspaniałego – 19.11.2023*, Festiwal Literatury dla Dzieci, <https://fldd.pl/program-edycja-2021/> [dostęp: 2024/08/29].

³² Zob. 30. *Ogólnopolska Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego*, Miejska Biblioteka Publiczna im. Ł. Górnickiego Galeria Książki w Oświęcimiu, <http://mbp-oswiecim.pl/o-bibliotece/nagroda-literacka/30-onl/> [dostęp: 2024/08/29].

Nagroda Żółtej Cizemki	dr hab. Katarzyna Wądolny-Tatar, prof. UKEN (przewodnicząca)
	dr Agnieszka Staniszevska-Mól
	prof. dr hab. Alicja Baluch
	Marcin Bruchnalski
	Iwona Haberny
	dr Anna Machwic
	Izabela Ronkiewicz-Brągiel ³³

Opracowanie własne.

Analiza składów gremiów jurorskich prowadzi w pierwszej kolejności do dość prostego stwierdzenia: są one (przynajmniej w 2023 r.) w całości dorosłe, w żadnym przypadku nie ma sytuacji włączania dzieci w proces decyzyjny (nie licząc nieomawianej tu szczegółowo części plebiscytowej Nagrody im. Ferdynanda Wspaniałego i Nagrody im. Kornela Makuszyńskiego – w głosowaniu mogą brać udział i dzieci, i dorośli). Taki konkurs istniał w Polsce w przeszłości: w latach 1991–2011 Polska Sekcja IBBY organizowała Nagrodę Donga, w ramach której „[n]iezależnie od siebie książki oceniały dwa zespoły jurorów: jeden złożony z [dorosłych] profesjonalistów (pisarzy, krytyków, redaktorów, grafików i poligrafów), drugi z dzieci – adresatów książek. Główną nagrodą jury profesjonalnego był Duży Dong, jury dziecięcego – Mały Dong”³⁴. Procedura była interesująca; można tu szukać próby włączania dzieci w działania konkursowe, jednak, po pierwsze, oba gremia jurorskie pracowały oddzielnie (trudno więc mówić np. o międzygeneracyjności), a po drugie, rozróżnienie Duży Dong – Mały Dong może sugerować, że ważniejsza była nagroda dorosłego jury. Pojawiająca się w powyższym opisie kategoria profesjonalizmu zdaje się decydować o kształcie jury w odniesieniu do wszystkich konkursów analizowanych w niniejszym tekście.

Osoby wchodzące w skład poszczególnych gremiów można podzielić na kilka grup na podstawie wykonywanej przez nie profesji i ich związków

³³ Zob. *Znamy nominowanych w VII edycji Nagrody Żółtej Cizemki!*, Biblioteka Kraków, <https://biblioteka.krakow.pl/aktualnosci/znamy-nominowanych-w-vii-edycji-nagrody-zoltej-cizemki> [dostęp: 2024/08/29].

³⁴ Nagroda „Donga”, Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=33 [dostęp: 2024/08/29].

z twórczością literacką dla dzieci (choć w niektórych przypadkach role się nakładają; np. Barbara Gawryluk jest pisarką i dziennikarką, Michał Rusinek – wykładowcą akademickim i pisarzem, Ewa Świerżewska zaś – pisarką i animatorką czytelnictwa). Pierwszą tworzą osoby ze środowiska bibliotekarskiego: Ewa Gruda z Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego – była kierowniczką działającego w tej instytucji Muzeum Książki Dziecięcej, dr Marta Niewieczerzał – aktualna kierowniczką MKD – i pozostałe osoby z BPW wchodzące w skład jury konkursu Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej: Agata Klichowska, dr Anna Mik, Dawid Mychliński, dr Maciej Skowera (autor artykułu), Agnieszka Sumińska i Tony Zalas, a także dr Grażyna Lewandowicz-Nosal i dr Anna Maria Krajewska z Biblioteki Narodowej, Jerzy Kumiega z Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu, dr Agnieszka Staniszevska-Mól i Izabela Ronkiewicz-Bragiel z Biblioteki Kraków.

Na drugą grupę składają się osoby związane z pracą akademicką (naukową i dydaktyczną). Reprezentują one przede wszystkim literaturoznawstwo i polonistykę, zwłaszcza skupione na polskiej i obcej literaturze dziecięcej (dr Katarzyna Slany, związana obecnie z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie, dr hab. Mateusz Świetlicki z Uniwersytetu Wrocławskiego, dr Maciej Skowera z Uniwersytetu Warszawskiego – autor artykułu, dr hab. Michał Rusinek z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, dr. hab. Małgorzata Wójcik-Dudek – prof. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, dr hab. Katarzyna Wądołny-Tatar – prof. Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, prof. Alicja Baluch z tej samej uczelni), ale też filozofię (dr Katarzyna Kasia z ASP w Warszawie), nauki pedagogiczne (dr hab. Alicja Ungeheuer-Gołąb – prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego) oraz nauki o sztuce (dr Anna Machwic z ASP w Katowicach).

Trzecia grupa to twórcy i twórczynie tekstów, ilustracji i filmów dla młodej publiczności: Joanna Olech – graficzka i pisarka, Piotr Socha – ilustrator, twórca książek obrazkowych, Tomasz Broda – plastyk, Michał Rusinek – pisarz (i wykładowca akademicki), Katarzyna Wasilkowska – pisarka, Marta Lipczyńska-Gil – pisarka (a także wydawczyni, założycielka wydawnictwa Hokus-Pokus), Maciej Wojtyszko – reżyser i pisarz, Barbara Gawryluk – pisarka (jak również tłumaczka i dziennikarka prowadząca audycję *Alfabet* w Radiu Kraków), Łukasz Dębski – pisarz (i prezes Fundacji Burza Mózgów), Ewa Świerżewska – pisarka (i promotorka czytelnictwa, założycielka m.in. portalu qlturka.pl), Marcin Bruchnalski – ilustrator.

Dodatkowo w składach jury pojawiają się Iwona Haberny – promotorka czytelnictwa i organizatorka Międzynarodowego Festiwalu Literatury Dziecięcej Rabka Festival, Georgina Gryboś-Szczepanik – dziennikarka literacka i blogerka książkowa (Literacka Kavka), Szymon Kloska – krytyk i aktywista literacki. W konkursie Literacka Podróż Hestii w skład kapituły wchodzi też Piotr Maria Śliwicki i Artur Borowiński z Grupy ERGO Hestia (fundatora konkursu)

i Natalia Wiercińska z Zarządu Fundacji Artystyczna Podróż Hestii (organizatora), niezwiązani zawodowo ze sztuką dla dzieci, literaturą i książką itp. – inaczej niż np. Szymon Kloska i Artur Dębski w przypadku Nagrody im. Ferdynanda Wspaniałego, występujący jako przedstawiciele rady programowej Festiwalu Literatury dla Dzieci, w ramach którego organizowany jest ten konkurs.

Trzeba podkreślić, że składy jurorskie są różne i różny jest w nich udział osób reprezentujących poszczególne profesje – np. wszystkie osoby zaangażowane w konkurs Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej, jako zatrudnione w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego, zajmują się działalnością bibliotecarską (ale też w niektórych przypadkach pracą naukową), a w jury Literackiej Podróży Hestii dominują pisarze i pisarki (co ciekawe, ale też w świetle założeń części konkursów zrozumiałe, reprezentacja ilustratorów oraz ilustratorek w gremiach jurorskich ogólnie jest mniejsza). Jako najbardziej heterogeniczne jawi się jury Nagrody Żółtej Ciżemki, w którym znajdują się m.in. badaczka naukowa, ilustrator, dziennikarka, animatorka czytelnictwa, przedstawicielki organizatora – Biblioteki Kraków; można w związku z tym uznać, że w tym przypadku ocena książek nie jest warunkowana jedną dominującą perspektywą (literaturoznawczą, artystyczną, bibliotecarską itp.).

Warto zadać pytanie o dobór osób tworzących gremia jurorskie. Czy i w jakiej mierze o ich kompetencjach w zakresie oceny książek decydują osiągnięcia akademickie, wiedza teoretyczna- i historycznoliteracka lub z zakresu historii i teorii sztuki, znajomość rynku i gustów czytelnicych młodych ludzi, dokonania twórcze lub na polu animacji czytelnictwa, a z mniej być może oczywistych kwestii – opcja światopoglądowa, znajomość z fundatorem lub organizatorem konkursu, rozpoznawalność? Nietrudno zauważyć, że w większości przypadków w gremiach jurorskich nie pojawiają się osoby pracujące na co dzień z dziećmi, wyłączając takie sytuacje jak kontakt z nimi podczas spotkań autorskich i festiwali czy też obsługa młodych ludzi w bibliotece³⁵. Dlaczego tak jest? Czy są uważane za mniej profesjonalne? I wreszcie, jakich kompetencji brakuje samym dzieciom, aby mogły wraz z dorosłymi oceniać zgłoszone do konkursów książki – akademickich, artystycznych, bibliotecarskich, dziennikarskich...? Nie mamy oczywiście oficjalnych odpowiedzi na te pytania; możemy jednak stwierdzić z dużą dozą pewności, że wynika to z aetonormatywnej polityki konstruowania składów gremiów jurorskich i próby legitymizacji ocen przez wyraźne odniesienie się do pól: naukowego, literackiego i artystycznego.

³⁵ Nie zawsze jest to oczywiste – np. Muzeum Książki Dziecięcej, z uwagi na swój charakter jako czytelnicy naukowej, jest przeznaczone raczej dla dorosłych, ale z jego zbiorów mogą korzystać wszystkie osoby, które ukończyły 13 lat i mają aktywną kartę biblioteczną w instytucji nadrzędnej, czyli Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego.

Regulaminy i opisy oraz noty, laudacje i uzasadnienia

Regulaminy omawianych konkursów literackich zawierają przede wszystkim podstawowe informacje – np. dotyczące organizatora, zasad zgłaszania książek (w tym terminów ich wydania i przesłania), liczby i wysokości nagród, kategorii konkursowych itp. Najciekawsze w kontekście niniejszego artykułu, ponieważ wskazujące – jak się okazuje – na aetionormatywny charakter tych dokumentów, są pojawiające się w nich fragmenty na temat procesu decyzyjnego, opierającego się na specyficznych kryteriach oceny zgłoszonych książek. Podobne informacje, w mniej rozbudowanej, często hasłowej formie, znajdują się też w opisach konkursów – np. na stronach internetowych ich organizatorów. Zestawienie takich fragmentów zostało zaprezentowane w tabeli 3:

Tabela 3. Fragmenty regulaminów i opisów konkursów (2023)

Konkurs	Fragmenty
Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY	Opis
	Celem konkursu, zgodnie ze statutem międzynarodowego stowarzyszenia IBBY, jest promocja wartościowej literacko i artystycznie książki dla dzieci ³⁶ .
	Regulamin
	W szczególnych przypadkach gremia jurorskie mogą wspólnie przyznać dodatkową nagrodę wspólną literacko-graficzną za książkę, w przypadku której to relacja tekstu i grafiki stanowi o jej wyróżniającej się wartości [...]. O przyznaniu nagród głównych i wyróżnień w kategorii literackiej i graficznej decyduje niezależne jury powołane przez Organizatora, które kierowało się będzie w szczególności:
	a) W przypadku nagrody literackiej: oryginalnością schematu fabularnego, bogactwem i różnorodnością wykorzystanych środków literackich, oryginalnością i spójnością wykreowanej rzeczywistości, walorami estetycznymi tekstu, sposobem konstrukcji przesłania kierowanego do odbiorcy. b) W przypadku nagrody graficznej: walorami narracji plastycznej, złożonym potencjałem interpretacyjnym, artystycznym poziomem ilustracji, spójnością projektu w warstwie designu i typografii, nowatorstwem propozycji. c) W przypadku nagrody literacko-graficznej, oprócz wyżej wymienionych kryteriów, spójnością komunikatu artystycznego wykreowanego poprzez przenikanie się tekstu i ilustracji. d) W przypadku nagrody specjalnej oprócz wyżej wymienionych kryteriów: rzetelnością, wiedzą, wrażliwością i zrozumieniem w podejściu do tematyki związanej z dziecięcymi doświadczeniami przemocy i zaniedbania³⁷.

³⁶ Książka Roku [Polskiej Sekcji IBBY], Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=28 [dostęp: 2024/08/29].

³⁷ Regulamin Konkursu Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY 2023, dz. cyt.

Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej	Opis
	[...] jury może przyznać Grand Prix jednej z książek nagrodzonych [...], jeśli odznacza się ona jednocześnie: szczególnymi walorami literackimi i graficznymi, doskonałym przygotowaniem redakcyjnym i edytorskim, wysoką jakością wydania, a w przypadku książek zagranicznych – także tłumaczenia [...]. Jury ocenia [...] przede wszystkim tekst literacki. Wyjątek stanowią książki autorskie, książki obrazkowe oraz książki, w których, zdaniem jurorów, nie da się oddzielić tekstu od ilustracji, bo stanowią spójną, nierozzerwalną całość. Ilustracje w książkach nagrodzonych i wyróżnionych w konkursie (o ile się w nich pojawiają) muszą jednak reprezentować wysoki poziom artystyczny i podkreślać walory tekstu. Zespół jurorski zwraca także uwagę na poziom edytorski książek. W kategorii najlepsza książka zagraniczna wydana w Polsce jury bierze pod uwagę również jakość przekładu, opracowania tekstu, a także oryginalność podjętej inicjatywy wydawniczej. We wszystkich kategoriach nagradzani są twórcy i wydawcy ³⁸ .
	Regulamin
	Organizator nie publikuje szczegółowego regulaminu.
Literacka Podróż Hestii	Opis
	W świecie pełnym dezinformacji istnieje zakątek, w którym króluje piękno i prawda. To literatura dziecięca. Otaczajmy ją szczególną troską, bo potrafi wpłynąć na całą gamę zainteresowań i ukształtować system wartości współczesnego młodego czytelnika. ERGO Hestia szeroko otwiera ścieżki dla obydwu stron tej aktywnej wymiany. W Literacką Podróż Hestii wyruszają bowiem nie tylko twórcy, ale też ich wymagający odbiorca – dzieci i młodzież. Nie da się odbyć tej podróży osobno lub w czyimś imieniu, tym bardziej, że przecież czytanie książek to najpiękniejsza zabawa jaką sobie ludzkość wymyśliła ³⁹ .
	Regulamin
	Nagroda Literacka Podróż Hestii (zwana dalej „Nagrodą”) przyznawana jest autorce lub autorowi najlepszej książki skierowanej do dzieci i młodzieży, napisanej prozą (także w formie powieści graficznej) ⁴⁰ .

³⁸ Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej, dz. cyt.

³⁹ Idea Literackiej Podróży Hestii, Literacka Podróż Hestii, <https://literackapodroz-hestii.pl/> [dostęp: 2024/08/29].

⁴⁰ Regulamin konkursu literackiego pod nazwą „Literacka Podróż Hestii”. Edycja 2023, dz. cyt.

Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego	Opis
	Aktualne treści, promowane wartości oraz wzorce, a także estetyczne, korespondujące z tekstem ilustracje, to cechy, na które zwracamy szczególną uwagę ⁴¹ .
	Regulamin
	Celem konkursu jest wytypowanie oraz promocja najwartościowszej polskiej literatury dla dzieci w wieku 5–12 lat. Jury bierze pod uwagę książki [...], które zostały stworzone z wyjątkową dokładnością i dbałością o rozwój wrażliwości młodego czytelnika. Przy nominacjach jury ocenia i uwzględnia: • oryginalność podjętego tematu, walory literackie oraz estetyczne tekstu, opracowania graficznego i edytorskiego, • zgodność tekstu z przyjętym przedziałem wiekowym czytelników (5–12 lat), • pozytywny wpływ książki na rozwój emocjonalny dziecka, kształtowanie jego wrażliwości poprzez pozytywne wartości zawarte w tekście, przesłanie promujące pozytywne wzorce, • możliwości rozwijania wyobraźni oraz kształtowanie twórczości kreatywności młodego czytelnika, • wiedzę, doświadczenie i naukę, jakie czytelnik może wynieść z lektury książki oraz jej zdolność do poznawania kultury i zrozumienia świata⁴².
Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego	Opis
	Nagroda została ustanowiona [...] w hołdzie dla znakomitego polskiego pisarza dla dzieci i młodzieży, którego książki cechuje humor i silna wiara w prymat dobra ⁴³ .
	Nagrodę Literacką im. Kornela Makuszyńskiego ustanowiliśmy – pragnąc, by nazwiska najlepszych współczesnych polskich autorów piszących dla dzieci znane były wszystkim i aby nie ginęły w zapomnieniu wśród stosów kolorowych „disnejek” (Joanna Papużyńska) ⁴⁴ .
	Regulamin
	Jury Nagrody ocenia książki pod kątem wysokich walorów literackich, językowych, graficznych i edytorskich, ciekawego oraz świeżego pomysłu. Pożądane są utwory pogodne, przesycone humorem i optymizmem, kontynuujące tradycje pisarskie patrona Nagrody. Utwory mające wpływ na kształtowanie tożsamości kulturowej i narodowej, będącej źródłem wiedzy, wpisujące się we wrażliwość i potrzeby współczesnych odbiorców, służących wprowadzeniu w czytanie ⁴⁵ .

⁴¹ Nagroda [im. Ferdynanda Wspaniałego], dz. cyt.

⁴² Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego w konkursie na Najlepszą Polską Książkę roku 2022 [regulamin konkursu], dokument otrzymany przez autora drogą e-mailową od przedstawicielki organizatora Festiwalu Literatury dla Dzieci.

⁴³ Centrum Literatury Dziecięcej [zakładka Nagroda literacka], Miejska Biblioteka Publiczna im. Ł. Górnickiego Galeria Książki w Oświęcimiu, <http://mbp-oswiecim.pl/cld/> [dostęp: 2024/08/29].

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Regulamin Konkursu 30. Ogólnopolskiej Nagrody Literackiej im. Kornela Makuszyńskiego, dz. cyt.

Nagroda Żółtej Ciżemki	Opis
	Nagroda Żółtej Ciżemki za najlepszą książkę dla dzieci i młodzieży została powołana przez Bibliotekę Kraków w 2017 roku, w setną rocznicę śmierci Antoniny Domańskiej, autorki opowiadań i powieści m.in. <i>Historii Żółtej Ciżemki</i> , na której wychowały się pokolenia Polaków. W ten sposób nawiązano do najlepszych polskich tradycji literatury dla dzieci ⁴⁶ .
	Regulamin
	Celem ustanowienia i przyznawania Nagrody Żółtej Ciżemki jest uhonorowanie najpiękniejszych i najbardziej wartościowych polskich książek adresowanych do dzieci i młodzieży [...]. Nagroda Żółtej Ciżemki przyznawana jest za walory literackie i graficzne książki ⁴⁷ .

Opracowanie własne.

Fragmety dotyczące pożądaných cech nagradzanych książek różnią się szczegółowością – regulamin Książki Roku Polskiej Sekcji IBBY jest rozbudowany, podczas gdy Nagroda Żółtej Ciżemki operuje ogólnymi zasadami. Jakie powinny być książki nagradzane w omawianych konkursach literackich? Przede wszystkim – wartościowe, jakkolwiek enigmatycznie by to nie brzmiało. To określenie pojawia się wprost w regulaminach lub opisach aż czterech konkursów, a w innych funkcjonuje implicytnie.

Z jednej strony idzie o wartości o charakterze estetycznym, a z drugiej – o wartości etyczne. Te pierwsze wyraźnie dominują w Książce Roku Polskiej Sekcji IBBY. W dwóch pierwszych kategoriach książki w nim nagradzane (a także te wyróżniane i nominowane) powinny być rozpatrywane przede wszystkim z wzięciem pod uwagę ich walorów literackich i artystycznych. Dlatego też w opisie tych kategorii pojawiają się określenia przeniesione z dyskursu krytycznoliterackiego (albo wręcz literaturoznawczego) i z zakresu teorii sztuki. Można stwierdzić, że konkurs jest w najwyższym stopniu uzależniony od postulatu profesjonalizmu, co zresztą znajduje odzwierciedlenie w składzie gremium jurorskiego, o czym była już mowa – prezeska Polskiej Sekcji IBBY, Joanna Piekarska, mówi zresztą: „Nasi jurorzy to cenieni w swoich dziedzinach fachowcy; badacze, twórcy, praktycy z wieloletnim doświadczeniem. Doskonale znają nie tylko współczesny rynek książki, lecz także są świadomi zachodzących na nim zmian, powiązanych przecież ze zmianami społecznymi i technologicznymi”⁴⁸. Informacja o wartościach etycznych (przesłaniu) pojawia się w omówieniu kategorii

⁴⁶ Nagroda Żółtej Ciżemki, Biblioteka Kraków, <https://biblioteka.krakow.pl/konkursy-literackie/nagroda-zoltej-cizemki> [dostęp: 2024/08/29].

⁴⁷ Regulamin Nagrody Żółtej Ciżemki za książkę dla dzieci i młodzieży, dz. cyt.

⁴⁸ [W. Kostecka], „Książka może być pomostem w budowaniu porozumienia”. Rozmowa z Joanną Piekarską, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2024, t. 6, nr 1, s. 200.

literackiej (ale dopiero pod koniec opisu, co może sugerować mniejszą wagę takich właściwości ocenianego tekstu) i – tu już w całości – kategorii specjalnej, co nie dziwi z uwagi na jej specyfikę. Poziom artystyczny to również walor dominujący w przypadku Listy Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej; wartościom etycznym (przesłaniu, wpływowi na rozwój, emocjonalność, stan wiedzy, doświadczenie itp.) w ogóle nie poświęca się tu miejsca. Zgoła odmienny charakter mają informacje pojawiające się w materiałach na temat Literackiej Podróży Hestii – o walorach artystycznych w zasadzie się w nich nie pisze, pojawia się tam natomiast idea beletrystyki dziecięcej jako swoistego rezerwatu „piękna i dobra”, wymagającego ochrony, ponieważ mającego istotny wpływ na – znów! – rozwój dziecka, jego zainteresowania i system wartości. To jedyny konkurs, który – przynajmniej w swoim oficjalnym opisie, na poziomie postulatywnym – promuje ideę międzygeneracyjnej lektury, współpracy, spotkania dzieci i dorosłych, co niejako osłabia aetonnormatywność innych jego założeń. W przypadku Nagrody im. Ferdynanda Wspaniałego wartości estetyczne znajdują miejsce w opisie i regulaminie, ale równie dużą wagę przykładają się do oryginalności i aktualności tematyki, wzorcotwórczości, wpływu na rozwój emocjonalny, wrażliwość, wyobraźnię i kreatywność, przesłania tekstu i jego potencjału w zakresie – zacytujmy – „wiedzy, doświadczenia i nauki”. Mamy tu więc do czynienia z jednoczesnym wskazaniem różnych kryteriów, przy czym uwagę zwraca fakt, że część z nich – w sposób aetonnormatywny – odwołuje się do kategorii wzrostu, rozwoju, przyswajania wiedzy. Podobnie jest w Nagrodzie Literackiej im. Kornela Makuszyńskiego: wartości estetyczne książek mają łączyć się z ich wartościami etycznymi, w tym przypadku jednak – nieco innymi. Obok wyobrażenia o literaturze dziecięcej jako (zgodnie ze stereotypem) pogodnej, humorystycznej i optymistycznej oraz – jak wyżej – odwołania do wiedzy, wrażliwości i potrzeb czytelniczych pojawia się tu bowiem odniesienie do konieczności „kształtowania tożsamości kulturowej i narodowej” przez książki, a więc do ich pożądanego z dorosłego punktu widzenia potencjału w zakresie swoistego formowania dziecka do pełnienia określonych ról w dorosłości. Wreszcie, w Nagrodzie Żółtej Ciżemki, co zaskakujące, nie ma szczegółowych kryteriów oceny: pojawiają się ogólne określenia „najlepsze”, „najpiękniejsze” i „najbardziej wartościowe”, a także odniesienie do Antoniny Domańskiej, wskazujące na związek z tradycją polskiej twórczości dla dzieci.

Założenia pojawiające się w opisach i regulaminach konkursów znajdują odzwierciedlenie w notach jurorskich, laudacjach i uzasadnieniach werdyktów dotyczących nagrodzonych książek. Zestawienie fragmentów wybranych materiałów tego rodzaju zostało ujęte w tabeli 4:

Tabela 4. Fragmenty wybranych not jurorskich, laudacji, uzasadnień werdyktów (2023)

Konkurs	Nagrodzona książka	Fragmenty
Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY	Nagroda literacka (książka dla młodszych)	Książka jest fascynująca. Ryfka (potem Ewka) to jedno z literackich wcieleń silnego i mądrego dziecka, jak Pippi Astrid Lindgren czy dziecięcy bohaterowie książek Roalda Dahla. [...] książkę czyta się trochę jak baśń, trochę zaś jak pełną arcyciekawych zdarzeń powieść drogi, dużo młodszą siostrę <i>Odysei</i> ⁴⁹ .
	Dorota Combrzyńska-Nogała, <i>Odysejki</i> , Literatura, Łódź 2023	
	Nagroda graficzna (ilustracje)	Jestem fanem Gosi Herby od lat i z wielką przyjemnością pochłaniam wszystko, co wychodzi spod ręki tej znakomitej stylistki. Studiowała historię sztuki, jej rysunki pełne są odniesień do niej [...]. Mam wrażenie, że Gosia rysuje bez przerwy, zapępnia kolejne szkicowniki setkami wymyślonych przez siebie postaci, nieustannie szuka właściwej formy, eksperymentuje i z dużą swobodą posługuje się zarówno technikami cyfrowymi, jak i kolorowymi kredkami [...]. Stworzyła swój własny styl, wywodzący się z lat 60. XX w. ⁵⁰
	Mikołaj Pasiński (tekst), Gosia Herba (ilustracje), <i>Nikogo nie ma w domu</i> , HarperCollins Polska Polska, Warszawa 2023	
	Nagroda specjalna („Dziecko jest najważniejsze”)	Teksty i ilustracje, uporządkowane według wieku adresatów, opowiadają o różnych odcieniach wykluczenia, niezrozumienia i przemocy (w tym tej symbolicznej), z którymi mierzą się dzieci, młodzież i dorośli. Jest tu coś dla najmłodszych, dla podlotków, starszych nastolatków, jak również dla ich opiekunów [...]. <i>Wszystkie kolory świata</i> to perła polskiej literatury dziecięcej, a jej miejsce jest w każdej domowej i szkolnej biblioteczce ⁵¹ .
Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej	Wszystkie kolory świata, Agora dla Dzieci, Warszawa 2021	
	Kategoria „nostalgia”	Autor wraca do źródeł – Victora Hugo, Lewisa Carrolla, dawnych legend – by wydobyć z każdej opowieści to, co najważniejsze i najbardziej wartościowe. Opowieści zachwycają finezją, lekkością pióra i humorem, co sprawia, że wciągną zarówno młodszych, jak i starszych czytelników ⁵² .
	<i>Jeremi Przybora małego i dorosłego</i> , Olesiejuk, Ożarów Mazowiecki 2022	

⁴⁹ E. Gruda, *Odysejki* [nota o książce], Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=7704 [dostęp: 2024/08/29].

⁵⁰ P. Socha, *Nikogo nie ma w domu* [nota o książce], Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=7682 [dostęp: 2024/08/29].

⁵¹ M. Świetlicki, *Wszystkie kolory świata* [nota o książce], Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=7786 [dostęp: 2024/08/29].

⁵² Muzeum Książki Dziecięcej Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, post na portalu Facebook z dn. 12.12.2023, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=914024070725754> [dostęp: 2024/08/29]. Post nie jest bezpośrednio związany z konkursem, lecz stanowi samodzielną informację o publikacji. Towarzyszy mu jednak dopisek: „Książka została wpisana

Literacka Podróż Hestii	[Aleksandra] Herzyk, <i>Wolność albo śmierć</i> , t. 1, Kultura Gniewu, Warszawa 2022	Poruszająca opowieść rysunkowa, w której losy młodej bohaterki [...] stają się szansą na niezwykle przygodę czytelniczą. To autorska, wciągająca wizja, którą stworzyła jedna osoba w dwóch rolach – ilustratorki i narratorki. To komiks, ale równocześnie duża porcja wiedzy historycznej przedstawionej w sposób niezwykle pomysłowy i oryginalny. I – jak to zwykle bywa z dobrą literaturą – utwór rodzący więcej pytań niż odpowiedzi ⁵³ .
Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego	Marcin Szczygieski, <i>Antosia w bezkresie</i> , Instytut Wydawniczy Latarnik im. Zygmunta Kałużyńskiego – Oficyna Wydawnicza AS, Warszawa 2022	Rok temu wpadła mi w ręce powieść „nieodkładska”. Wbrew przestrodze „nie sądz książki po okładce” spodobała mi się z urody i zyskała parę punktów na wejściu [...]. Książka, o której mówię, jest przystępną i arcyciekawą lekcją historii najnowszej, co uciechy tych, którzy lubią, żeby z lektury płynął jakiś dydaktyczny pożytek. Jednocześnie nawet gdyby z fabuły odjąć Stalina, biedę, sowieckie kołchozy i wojenne wywózki w głąb ZSRR, po czym użyć jakiegoś przyjaznego dzieciom, eufemistycznego zamiennika, to ta książka pozostałaby pasjonującą, nasyoną emocjami przygodą. Bo to nie faktograficzna akuratność przesądza o jej wartości i klasie. To opowieść o przemianie dziecka z polskiego dworku w nastoletnią Superwoman – samodzielną, odważną i przedwcześnie dorosłą do zadań, które zdawały się ją przerastać. To po trosze „Mała Księżniczka” wyrwana z komfortu i dostatku, po czym strącona w sam środek niewyobrażalnej biedy i surowej kazachskiej zimy, trwającej dziewięć miesięcy ⁵⁴ .
Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego	Krzysztof Zapotoczny, <i>Kot Marian i odwiedzacze</i> , Dwukropek, Warszawa 2022	Brak – organizator zgodnie z moją wiedzą nie publikuje materiałów w formie not jurorskich czy uzasadnień werdyktów, a relacja wideo z gali wręczenia nagrody, podczas której została wygłoszona laudacja, nie jest dostępna. Na portalu YouTube na kanale organizatora dostępne są jedynie: fotorelacja z gali z podkładem muzycznym ⁵⁵ i film, na którym aktor w przebraniu Koziołka Matołka czyta fragment nagrodzonej powieści ⁵⁶ .

na Listę Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej”, stąd też fragmenty zostają tu uwzględnione; oficjalnych not na temat wszystkich zwycięskich książek organizator nie publikuje.

⁵³ Literacka Podróż Hestii, post na portalu Facebook z dn. 5.06.2023, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=638609981644552> [dostęp: 2024/08/29].

⁵⁴ *Znamy laureata Nagrody im. Ferdynanda Wspaniałego!* [fragment Laudacja Joanny Olech, członkini jury, pisarki i krytyczki literackiej], Festiwal Literatury dla Dzieci, <https://fldd.pl/znamy-laureatow-nagrody-im-ferdynanda-wspanialego-2/>, [dostęp: 2024/08/29].

⁵⁵ Zob. 30. Ogólnopolska Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego. Oświęcim 2023, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=hJkL3FWr2hk> [dostęp: 2024/08/29].

⁵⁶ Zob. „Kot Marian i odwiedzacze”. Krzysztof Zapotoczny, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=nsdyNIJMFhc> [dostęp: 2024/08/29].

Nagroda Żółtej Cizemki	Maciej Szymanowicz, <i>Marzenia. Fakty, mity, głupoty</i> , Nasza Księgarnia, Warszawa 2022	[...] w marzeniach najpiękniejsze jest to, że się marzy. Aby się o tym przekonać, wystarczy wziąć do ręki <i>Marzenia. Fakty, mity i głupoty</i> i otworzyć na dowolnej stronie. Książki z obrazkami (zresztą mistrzowskimi!) zwykle rysowane i pisane są dla najmłodszych czytelników, ale ta jest na pewno dla każdego... ⁵⁷ .
------------------------	---	---

Opracowanie własne.

W przytoczonych fragmentach pojawiają się odniesienia do podobnych kryteriów oceny, co w regulaminach i opisach konkursów. Widoczne są też pewne prawidłowości potwierdzające wcześniejsze rozpoznania. Na przykład noty w Książce Roku Polskiej Sekcji IBBY zawierają eksperckie odniesienia do historii literatury, nie tylko dziecięcej, i technik artystycznych (w dwóch pierwszych kategoriach), a więc – ujmowanie nagrodzonej książki w kategoriach profesjonalnych; wpisanie dzieła w tradycję literacką pojawia się też w nocie nt. publikacji nagrodzonej w konkursie Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej i w laudacji Joanny Olech nt. książki, która zwyciężyła w konkursie Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego. W tej ostatniej i w nocie dotyczącej utworu nagrodzonego w Literackiej Podróży Hestii wyraźne jest zaś odniesienie do kategorii przygody oraz podkreślenie emocjonalnych, dydaktycznych i związanych z transferem wiedzy walorów książki, ale też, co godne uwagi, jej atrakcyjności lekturowej. W paru fragmentach powtarza się – mająca nobilitować literaturę i książkę dziecięcą – informacja o dwu- lub wieloadresowości danej pozycji czytelniczej. Czy książka dziecięca staje się więc warta nagrodzenia tylko wtedy, kiedy zainteresuje również dorosłych? Czy w tej perspektywie w ogóle istotne są przyzwyczajenia, gusty, wybory czytelnicze młodych ludzi?

Regulaminy i opisy omawianych konkursów, a także towarzyszące im noty jurorskie, laudacje i uzasadnienia werdyktów, mimo różnic w szczególności, proporcjach kryteriów, stylistyce itp., ujawniają wpisaną w nie aenormatywność. Z jednej strony nagradzane książki mają być zazwyczaj wybitne pod względem literackim i artystycznym, często oryginalne i niekiedy złożone interpretacyjnie, nawiązujące do historii literatury i sztuki, co wpisuje się w ideały kultury wysokiej w modernistycznym ujęciu (choć czasem jako pozytywnie waloryzowane pojawiają się też elementy takie jak humor i pogodność, zgodne ze stereotypem dziecięcej literatury jako idyllicznej). Z drugiej strony książki w przypadku większości konkursów mają wspierać rozwój dziecka, kształtować wartości etyczne oraz przygotowywać

⁵⁷ Nagroda Żółtej Cizemki 2023 – znamy laureata!, Biblioteka Kraków, <https://biblioteka.krakow.pl/aktualnosci/nagroda-zoltej-cizemki-2023-znamy-laureata-2> [dostęp: 2024/08/29].

do dorosłego życia; wskazywać drogi, uczyć określonego systemu wartości, przekazywać wiedzę – formować dojrzałą jednostkę.

O czym natomiast w opisach i regulaminach nie przeczytamy? W żadnym z materiałów nie pojawiają się odniesienia do ich atrakcyjności czytelniczej z perspektywy dzieci, do zgodności z wrażliwością, światopoglądem, ideałami i gustami młodych ludzi, do potrzeby wpisywania się we współczesne zainteresowania i problemy najmłodszych i nastolatków, w skrócie – nie ma mowy o ocenianiu publikacji w odniesieniu do dziecięcego punktu widzenia jako takiego. Oczywiście dorosłym gremiom jurorskim trudno byłoby to zrobić, najpewniej bazowałyby na własnych wyobrażeniach na temat dziecięcych potrzeb, fascynacji, pragnień itp.

Podsumowanie

Wszystkie omawiane konkursy literackie – zarówno w założeniach, jak i praktyce – są aetonormatywne. Ich struktura, regulaminy, decyzje jurorskie itp. opierają się na perspektywie dorosłych, a nie dzieci. W tych konkursach, co już wielokrotnie podkreśliłem, nie uwzględnia się bowiem realnych opinii najmłodszych i nastolatków, mimo że to oni są – przynajmniej teoretycznie – główną publicznością odbiorczą nagradzanych książek. Wysoką wagę w większości postępowań konkursowych przywiązuje się do walorów artystycznych i literackich książek, często używając kryteriów charakterystycznych dla literatury i sztuki dla dorosłych, co może prowadzić do wykluczania książek bardziej przystępnych, atrakcyjnych i interesujących same dzieci. Istotne okazują się też walory o charakterze etycznym, nierzadko wszakże ujmowane w sposób typowy dla dyskursu dzieciństwa jako stanu niepełnego człowieczeństwa – przygotowującego do bycia dorosłym⁵⁸.

Nagrody przyznawane w omówionych w artykule konkursach przyczyniają się do kształtowania kanonów polskiej książki dziecięcej, ale trzeba podkreślić, że owe kanony w znacznym stopniu są budowane na dorosłej wizji tego, co wartościowe i ważne dla dziecka. Czy możliwa jest realne „deaetormatyzacja” kanonów, skoro (oczywiście w ramach paradygmatu liberalnego, a więc tylko w pewnej mierze) polityka tożsamości pozwoliła na ich demaskulinizację, dewesternizację, deheteronormatywizację itd., czy też, z uwagi na rzeczywiste stosunki na linii dziecko – dorosły, zawsze w kanonie jako pewnej strukturze myślowej będzie słyszalny głos tego drugiego?⁵⁹

⁵⁸ Zob. M. J. Kehily, *Zrozumieć dzieciństwo. Wprowadzenie w kluczowe tematy i zagadnienia*, w: *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*, dz. cyt., s. 20.

⁵⁹ Spójrzmy choćby na artykuł wspomniany w przyp. 9 – napisany wspólnie przez dzieci i dorosłych. Można się np. zastanawiać (zaznaczam, że to nie zarzut, a potencjalne

Czy mogłoby temu służyć wzięcie pod uwagę preferencji dzieci w konkursach literackich?

Wydaje się, że – przynajmniej w kontekście konkursów książkowych – realne przełamanie aetonormatywności dokonałoby się jedynie poprzez większe uwzględnienie opinii młodych ludzi w procesie oceniania, zarówno na poziomie składu jury, jak i kryteriów oceny książek. Wątpliwości może jednak budzić wykonalność takiego przedsięwzięcia, przynajmniej w ramach struktur już istniejących konkursów: trudno np. wymagać od obarczonego obowiązkami szkolnymi dziecka, aby w krótkim czasie przeczytało np. 70 książek (tyle zgłoszono w 2023 r. do Nagrody Literackiej im. Kornela Makuszyńskiego⁶⁰); w niektórych konkursach ocenia się zarówno utwory dla kilkulatek, jak i dla nastolatek, więc np. konieczność czytania książek *young adult* (dla młodych dorosłych) przez jedenastoletnie dziecko mogłaby wywołać obawy; problematyczna wydaje się kwestia gratyfikacji finansowej (czy jury dziecięce byłoby w ogóle wynagradzane i czy w takiej samej mierze co jury dorosłe?).

Niełatwo także stwierdzić, czy i na ile konkurs uwzględniający dziecięcy lub młodzieżowy głos nie byłby w większej mierze odbiciem czytelniczej popularności, mód i trendów niż rezultatem decyzji od nich niezależnych – ale czy to coś z gruntu złego? I dlaczego miałoby dotyczyć tylko wyborów dzieci i młodzieży, a nie dorosłych? Widać jednak pewien opór przed takim patrzeniem na ocenę książek ze strony osób decydujących o kształcie konkursów – symptomatyczna wydaje się kolejna wypowiedź wspomnianej

wątpliwości), jaki wpływ miały młode osoby chociażby na strukturę tekstu, miejsce publikacji, a nawet na sam wybór przedmiotu zainteresowania artykułu; co więcej, kto decydował o przeprowadzeniu projektu w tej a niej innej szkole, czy ktoś i na jakiej zasadzie wybrał konkretne dzieci, czy też zgłosiły się same do udziału itp. Pewną próbą odpowiedzi na te wątpliwości jest postrzeganie tej współpracy przez pryzmat tzw. modelu pokrewieństwa [*kinship model*], skupiającego się na poszukiwaniu potencjalnych sfer łączności między dzieckiem i dorosłym, a więc alternatywnego wobec modelu deficytu [*deficit model*] i modelu różnicy [*difference model*]. Zob. M. Gubar, *Risky Business: Talking about Children in Children's Literature Criticism*, "Children's Literature Association Quarterly" 2013, Vol. 38, Issue 4, s. 450. Niemniej jednak, jak zauważa Anna Maria Czernow, i ten model jest „tworzony z punktu widzenia dorosłości, więc dopóki nie nastąpi żaden przełom i rzeczywista wspólnota w badaniach, dyskusja na warunkach dziecięcych, dopóki nie zaczniemy naprawdę słuchać głosu dziecka, to dalej jesteśmy [...] w latach 80., kiedy Jacqueline Rose uznała, że literatura dla dzieci jest konceptem bardzo podejrzanym [...]”. Mnie [...] filozoficznie niepokoi to spotkanie, porozumienie w »kinship«. Kto je wyznacza i czy my pytamy w ogóle dzieci, jak one rozumieją pokrewieństwo – czy ono istnieje, gdzie ono jest? Kto definiuje pokrewieństwo, kto go szuka? Czy rezygnuje z taboreciku albo kucania? Kto ma tu władzę i sprawczość?” (*Pomiędzy pokrewieństwem i dominacją w sztuce dla dziecka. Z Justyną Czarnotą, Anną Marią Czernow i Joanną Żygowską rozmawiają Magdalena Bednarek i Marta Kowerko-Urbańczyk*, „Czas Kultury” 2022, nr 4 (215), s. 47–48).

⁶⁰ Zob. 30. Ogólnopolska Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego, dz. cyt.

już prezeski Polskiej Sekcji IBBY. Piekarska jasno zwraca bowiem uwagę na różnicę w ocenach książek przez młodych ludzi i dorosłych, wskazując na traktowanie na tych drugich przez organizację nie tyle jako towarzyszy czytelnicznej podróży⁶¹, ile przewodników, a wręcz mentorów:

My, dorośli świadomi zagrożeń, okazujemy dość umiarkowany entuzjazm – chcielibyśmy, aby lektury były wartościowe, rozwijające, stymulujące rozwój w wielu obszarach. Tymczasem młodzi ludzie dokonują własnych wyborów. „Zajmują się sami sobą” bardzo kompleksowo; piszą teksty, polecają je, recenzują, kupują. Misją IBBY jest promowanie literatury, na niej chcemy się koncentrować – promować mądre, piękne, napisane staranną polszczyzną książki – chcemy z nimi dotrzeć do młodych ludzi jak najwcześniej, może nawet zanim staną się młodzieżą, chcielibyśmy w dzieciństwie wpłynąć na ich literackie upodobania tak, aby jako młodzi wybierali książki przyczyniające się do ich rozwoju. Zależy nam na tym, aby mieli okazję przekonać się jak szeroki wachlarz możliwości otwiera się po wejściu do biblioteki czy księgarni. Rozumiemy jednak, że kształtowanie się gustu i upodobań to złożony, czasem długotrwały proces. Chcemy w tym procesie młodym ludziom towarzyszyć, wspierając radą i włączając do wspólnoty osób czytających. Niestety oszałamiająca ilość publikacji dla młodzieży nie przekłada się na liczbę nagradzanych w tej kategorii książek; od kilku lat trudno wśród nich znaleźć takie, które spełniałyby stosowane przez naszych jurorów kryteria⁶².

To wypowiedź aetonormatywna – podobnie jak omówione w tym tekście konkursy traktowane całościowo. Czy – i jak – przełamać konkursową aetonormatywność? Trudno tu szukać nieskomplikowanych rozwiązań i stawiać proste postulaty, ale myślę, że początkiem mogłoby być, po prostu, gruntowne przemyślenie założeń konkursów w perspektywie dynamicznie się zmieniającego obrazu współczesnej literatury i książki dla dzieci i młodzieży, prefiguratywnego modelu kulturowego, metamorfoz technologicznych i społecznych. To wymagałoby również otwartości na dialog z młodymi osobami, które coraz częściej same kształtują literacką rzeczywistość, zamiast biernie poddawać się wyborom dorosłych autorytetów. Okazuje się jednak, że przynajmniej zakłócenie tej aetonormatywności jest możliwe – od 2024 r. w Literackiej Podróży Hestii jury dorosłe pracuje wspólnie Młodzieżową Radą Literacką, którą tworzą „młodzi przedstawiciele i przedstawicielki m.in.

⁶¹ Zob. G. Leszczyński, *Bunt czytelników. Proza inicjacyjna intergeneracji*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2010, s. 124; J. Mik, „Całkiem szybka ewolucja”. Wstęp do analizy okotopandemicznych przemian społecznych obiegów literatury młodzieżowej w Polsce, *„Dzieciństwo. Literatura i Kultura”* 2024, t. 6, nr 1, s. 87.

⁶² [W. Kostecka], „Książka może być pomostem...”, dz. cyt., s. 199–200.

Szkoły w Chmurze, Młodych Horyzontów, Oczytamy Szczecin, Polskiej Szkoły Podstawowej im. Wisławy Szymborskiej w Wędryni (Republika Czeska), Sopotkiej Rady Młodzieżowej”⁶³. To dorośli wybrali pięć nominowanych książek, ale ostateczny werdykt (nagroda dla Karoliny Lewestam za powieść *Silla* wydaną w 2023 r. przez Agorę dla Dzieci) został skonsultowany z członkami i członkiniami nowo powołanego organu doradczego. To pewnie nie idealna, w pełni demokratyczna wiekowo sytuacja, ale przynajmniej pierwszy krok w kierunku „deae-tonormatywizacji” konkursów literackich; krok, na który być może zdecydują się w przyszłości organizatorzy pozostałych inicjatyw⁶⁴.

Bibliografia:

30. *Ogólnopolska Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego*, Miejska Biblioteka Publiczna im. Ł. Górnickiego Galeria Książki w Oświęcimiu, <http://mbp-oswiecim.pl/o-bibliotece/nagroda-literacka/30-onl/> [dostęp: 2024/08/29].
30. *Ogólnopolska Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego*. *Oświęcim 2023*, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=hJkL3FWr2hk> [dostęp: 2024/08/29].
- Babula Anna, *Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej*, „Guliwer” 2023, nr 1, s. 16–28.
- Beauvais Clémentine, *The Mighty Child: Time and Power in Children’s Literature*, Johns Benjamins, Amsterdam–Philadelphia 2015, <https://doi.org/10.1075/clcc.4> [dostęp: 2025/11/06].
- Beauvais Clémentine, *The Problem of ‘Power’: Metacritical Implications of Aetonormativity for Children’s Literature Research*, “Children’s Literature in Education” 2013, Vol. 44, s. 74–86, <https://doi.org/10.1007/s10583-012-9182-3> [dostęp: 2025/11/06].
- Bloom Harold, *Zachodni kanon. Książki i szkoła epok*, przeł. Bohdan Baran, Michał Szczubiałka, Aletheia, Warszawa 2019.
- Bourdieu Pierre, *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzenia*, przeł. Piotr Biłos, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022.
- Centrum Literatury Dziecięcej [zakładka Nagroda literacka]*, Miejska Biblioteka Publiczna im. Ł. Górnickiego Galeria Książki w Oświęcimiu, <http://mbp-oswiecim.pl/cld/> [dostęp: 2024/08/29].
- Chawar Ewa, Deszcz-Tryhubczak Justyna, Kowska Katarzyna, Maniakowska Olga, Marecki Mateusz, Palczyńska Milena, Pszczołowski Eryk, Sikora Dorota,

⁶³ Pozналиśmy laureatkę tegorocznej Nagrody Literacka Podróż Hestii. Powieść fantasy najlepszą książką dla dzieci i młodzieży, Literacka Podróż Hestii, <https://literackapodrozhestii.pl/poznalismy-laureatke-tegorocznej-nagrody-literacka-podroz-hestii-powieść-fantasy-najlepsza-książka-dla-dzieci-i-młodzieży/> [dostęp: 2025/07/22].

⁶⁴ Po napisaniu przeze mnie i zgłoszeniu tego tekstu, w lipcu 2025 r., w zespole jurorskim konkursu Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej zaczęliśmy prowadzić rozmowy na temat możliwości włączenia dzieci i młodzieży odwiedzających BPW w proces decyzyjny; kwestia wymaga jednak doprecyzowania szczegółów i stworzenia szczegółowego regulaminu nowej odsłony konkursu.

- Children's Voices in the Polish Canon Wars: Participatory Research in Action*, "International Research in Children's Literature" 2018, Vol. 11, Issue 2, s. 111–131, <https://doi.org/10.3366/ircl.2018.0269> [dostęp: 2025/11/06].
- Czabanowska-Wróbel Anna, [Ta dziwna] instytucja zwana literaturą dla dzieci. *Historia literatury dla dzieci w perspektywie kulturowej*, „Teksty Drugie” 2013, nr 5 (143), s. 13–24.
- Czekamy na nominację do Nagrody Literacka Podróż Hestii 2023, *Literacka Podróż Hestii*, <https://literackapodrozhestii.pl/952-2/> [dostęp: 2024/08/29].
- Czernow Anna Maria, Rybak Krzysztof, *Zielony dydaktyzm, czyli o tym, jak dorosli projektują przyszłość planety we współczesnych książkach ekologicznych dla dzieci*, 25. Biennale Sztuki dla Dziecka, <https://biennaedladziecka.pl/anna-maria-czernow-krzysztof-rybak-zielony-dydaktyzm-czyli-o-tym-jak-dorosli-projektuja-przyszlosc-planety-we-wspolczesnych-ksiazkach-ekologicznych-dla-dzieci-tekst-z-ksiazki-przyszlosc/> [dostęp: 2024/08/29].
- Gala Nagrody im. Ferdynanda Wspaniałego – 19.11.2023, Festiwal Literatury dla Dzieci, <https://fldd.pl/program-edycja-2021/> [dostęp: 2024/08/29].
- Gruda Ewa, *Odysejki* [nota o książce], Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=7704 [dostęp: 2024/08/29].
- Gubar Marah, *Risky Business: Talking about Children in Children's Literature Criticism*, "Children's Literature Association Quarterly" 2013, Vol. 38, Issue 4, s. 450–457, <https://doi.org/10.1353/chq.2013.0048> [dostęp: 2025/11/06].
- Hunt Peter, *Criticism, Theory, & Children's Literature*, Blackwell, Oxford 1991.
- Hunt Peter, *Literatura dla dzieci a dzieciństwo*, w: *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*, red. Mary Jane Kehily, przeł. Marek Kościelniak, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 61–83.
- Hunt Peter, *The Classic and the Canon in Children's Literature*, w: *Modern Children's Literature: An Introduction*, red. Catherine Butler, Kimberly Reynolds, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2014, s. 9–23, https://doi.org/10.1007/978-1-137-36501-9_2 [dostęp: 2025/11/06].
- Idea Literackiej Podróży Hestii, *Literacka Podróż Hestii*, <https://literackapodrozhestii.pl/> [dostęp: 2024/08/29].
- Jagiełło Jarosław, *Historia i współczesność Muzeum Książki Dziecięcej w Warszawie*, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2021, t. 3, nr 2, s. 125–138, <https://doi.org/10.32798/dlk.890> [dostęp: 2025/11/06].
- Kehily Mary Jane, *Zrozumieć dzieciństwo. Wprowadzenie w kluczowe tematy i zagadnienia*, w: *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*, red. Mary Jane Kehily, przeł. Marek Kościelniak, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 15–40.
- Kidd Kenneth B., Thomas Joseph T. Jr., *A Prize-Losing Introduction*, w: *Prizing Children's Literature: The Cultural Politics of Children's Book Awards*, red. Kenneth B. Kidd, Joseph T. Thomas Jr., Routledge, New York–London 2017, s. 1–18.
- Kocznur Agnieszka, *Stan przejściowy. O konstrukcie dzieciństwa w powieściach Anny Cieplak na tle polskiej i anglojęzycznej literatury dla nastolatków*, „Porównania” 2023, t. 1 (33), s. 277–289, <https://doi.org/10.14746/por.2023.1.15> [dostęp: 2025/11/06].

- [Kostecka Weronika], „Książka może być pomostem w budowaniu porozumienia”. Rozmowa z Joanną Piekarską, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2024, t. 6, nr 1, s. 196–201, <https://doi.org/10.32798/dlk.1581> [dostęp: 2025/11/06].
- „Kot Marian i odwiedzać”. Krzysztof Zapotoczny, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=nsdyNIJMFHc> [dostęp: 2024/08/29].
- Książka Roku [Polskiej Sekcji IBBY], Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=28 [dostęp: 2024/08/29].
- Książka Roku PS IBBY – jurorzy, Polska Sekcja IBBY, <http://www.ibby.pl/?p=7438> [dostęp: 2024/08/29].
- Lesnik-Oberstein Karín, *Children's Literature: Criticism and the Fictional Child*, Oxford University Press, Oxford 1994.
- Leszczyński Grzegorz, *Bunt czytelników. Proza inicjacyjna intergeneracji*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2010.
- Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy, <https://www.koszykowa.pl/mkd/lista-skarbow-muzeum-ksiazki-dzieciecej> [dostęp: 2024/08/29].
- Literacka Podróż Hestii, post na portalu Facebook z dn. 05.06.2023, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=638609981644552> [dostęp: 2024/08/29].
- Mik Jadwiga, „Całkiem szybka ewolucja”. Wstęp do analizy okołopandemicznych przemian społecznych obiegów literatury młodzieżowej w Polsce, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2024, t. 6, nr 1, s. 70–99, <https://doi.org/10.32798/dlk.1343> [dostęp: 2025/11/06].
- Muzeum Książki Dziecięcej Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, post na portalu Facebook z dn. 12.12.2023, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=914024070725754> [dostęp: 2024/08/29].
- Nagroda [im. Ferdynanda Wspaniałego], Festiwal Literatury dla Dzieci, <https://fldd.pl/nagroda/> [dostęp: 2024/08/29].
- Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego w konkursie na Najlepszą Polską Książkę roku 2022 [regulamin konkursu], dokument otrzymany przez autora drogą e-mailową od przedstawicielki organizatora.
- Nagroda „Donga”, Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=33 [dostęp: 2024/08/29].
- Nagroda Żółtej Ciżemki, Biblioteka Kraków, <https://biblioteka.krakow.pl/konkursy-literackie/nagroda-zoltej-cizemki> [dostęp: 2024/08/29].
- Nagroda Żółtej Ciżemki 2023 – znamy laureata!, Biblioteka Kraków, <https://biblioteka.krakow.pl/aktualnosci/nagroda-zoltej-cizemki-2023-znamy-laureata-2> [dostęp: 2024/08/29].
- Nikolajeva Maria, *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers*, Routledge, New York–London 2010.
- Nodelman Perry, *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*, Johns Hopkins, Baltimore 2008, <https://doi.org/10.56021/9780801889790> [dostęp: 2025/11/06].
- Pomiędzy pokrewieństwem i dominacją w sztuce dla dziecka. Z Justyną Czarnotą, Anną Marią Czernow i Joanną Żygowska rozmawiają Magdalena Bednarek i Marta Kowenko-Urbańczyk, „Czas Kultury” 2022, nr 4 (215), s. 40–63.

- Pozналиśmy laureatkę tegorocznej Nagrody Literacka Podróż Hestii. Powieść fantasy najlepszą książką dla dzieci i młodzieży, Literacka Podróż Hestii, <https://literackapodrozhestii.pl/poznalismy-laureatke-tegorocznej-nagrody-literacka-podroz-hestii-powieść-fantasy-najlepsza-książka-dla-dzieci-i-mlodziezy/> [dostęp: 2025/07/22].
- Regulamin Konkursu 30. Ogólnopolskiej Nagrody Literackiej im. Kornela Makuszyńskiego, Miejska Biblioteka Publiczna im. Ł. Górnickiego Galeria Książki w Oświęcimiu, https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http://mbp-oswiecim.pl/wp-content/uploads/2023/01/30.ONL_Regulamin-z-formularzem.doc&wdOrigin=BROWSELINK [dostęp: 2024/08/29].
- Regulamin Konkursu Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY 2023, Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/wp-content/uploads/2023/08/1692955403274_Regulamin-konkursu-2023-PS-IBBY-1.pdf [dostęp: 2024/08/29].
- Regulamin konkursu literackiego pod nazwą „Literacka Podróż Hestii”. Edycja 2023, Literacka Podróż Hestii, <https://literackapodrozhestii.pl/app/uploads/2023/01/2023-regulamin-konkursu-literacka-podroz-hestii.pdf> [dostęp: 2024/08/29].
- Regulamin Nagrody Żółtej Cizemki za książkę dla dzieci i młodzieży, Biblioteka Kraków, <https://biblioteka.krakow.pl/konkursy-literackie/nagroda-zoltej-cizemki/regulamin> [dostęp: 2024/08/29].
- Rose Jacqueline, *The Case of Peter Pan, or the Impossibility of Children's Fiction*, Macmillan, London–Basingstoke 1984, <https://doi.org/10.1007/978-1-349-17385-3> [dostęp: 2025/11/06].
- Rudd David, *Theorising and Theories: How Does Children's Literature Exist?*, w: *Understanding Children's Literature: Key Essays from the Second Edition of The International Companion Encyclopedia of Children's Literature*, red. Peter Hunt, Routledge, New York–London 2005, s. 15–29.
- Skowera Maciej, Carroll, Baum, Barrie. (Mito)biografie i (mikro)historie, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2022.
- Skowera Maciej, Czy (i jakie) „widma” kanonu literatury dziecięcej krążą nad Polską?, „Czas Kultury” 2022, nr 4 (215), s. 64–76.
- Skowera Maciej, *Klasyka literatury dziecięcej. Definicje – ideologie – koncepcje teoretyczne*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio N. Educatio Nova” 2021, t. 6, s. 231–249, <https://doi.org/10.17951/en.2021.6.231-249> [dostęp 2025/11/06].
- Slavova Margarita, *Kopciuszek czy księżniczka? Teoretyczne modele badania literatury dziecięcej*, przeł. Nelly Staffa, Ryszard Waksmund, „Filoteknos” 2015, t. 5, s. 229–235.
- Socha Piotr, *Nikogo nie ma w domu* [nota o książce], Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=7682 [dostęp: 2024/08/29].
- Szyborska Karolina, *Młodzi w edukacji. Children studies w praktyce*, w: *Kształcenie filologiczne. Od teorii do praktyki*, red. M. Karolczuk, E. Lewicka-Mroczek, K. Sawicka-Mierzyńska, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 147–170.
- Świetlicki Mateusz, *Wszystkie kolory świata* [nota o książce], Polska Sekcja IBBY, http://www.ibby.pl/?page_id=7786 [dostęp: 2024/08/29].

- Wądolny-Tatar Katarzyna, „*Stan splątania*”. *Stan splątania. O (wieloadresatywnej) powieści Roksany Jędrzejewskiej-Wróbel*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 2022, R. 6, s. 367–379.
- Wichrowska Elżbieta, *Avant-propos*, w: *Europejski kanon literacki. Dylematy XXI wieku*, red. Elżbieta Wichrowska, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 11–20.
- Zabrzewska Adrianna, *O ciałach, które się stają. Feminizm materialny w literaturze dla dzieci i młodzieży*, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2019, t. 1, nr 1, s. 259–272, <https://doi.org/10.32798/dlk.17> [dostęp: 2025/11/06].
- Znamy laureata Nagrody im. Ferdynanda Wspaniałego! [fragment *Laudacja Joanny Olech, członkini jury, pisarki i krytyczki literackiej*], Festiwal Literatury dla Dzieci, <https://fidd.pl/znamy-laureatow-nagrody-im-ferdynanda-wspanialego-2/>, [dostęp: 2024/08/29].
- Znamy nominowanych w VII edycji Nagrody Żółtej Cizemki!, Biblioteka Kraków, <https://biblioteka.krakow.pl/aktualnosci/znamy-nominowanych-w-vii-edycji-nagrody-zoltej-cizemki> [dostęp: 2024/08/29].

Streszczenie:

W artykule zostają omówione polskie konkursy literackie, w których nagradzane są książki dziecięce: Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY, Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej, Literacka Podróż Hestii, Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego, Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego, Nagroda Żółtej Cizemki. Autor poddaje analizie podstawowe informacje na ich temat, składy gremiów jurorskich, fragmenty opisów i regulaminów, wybrane noty jurorskie, laudacje i uzasadnienia werdyktów. Rozważania prowadzą do wniosku o wyraźne aetonormatywnym charakterze tych konkursów.

Children's Books, Adult Awards: Competition Aetonormativity – Rather Uninterrupted

Abstract:

The article discusses Polish competitions that award children's books: Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY [the Book of the Year by the Polish Section of IBBY], Lista Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej [the Treasure List of the Museum of Children's Books], Literacka Podróż Hestii [the Hestia Literary Journey], Nagroda im. Ferdynanda Wspaniałego [the Ferdinand the Great Award], Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego [the Kornel Makuszyński Literary Award], and Nagroda Żółtej Cizemki [the Yellow Boot Award]. The author analyzes basic information about them, the composition of the jury panels, excerpts from descriptions and regulations, selected jury notes, laudations, and justifications of the verdicts. The considerations lead to the conclusion about the clearly aetonormative nature of these competitions.

Słowa kluczowe: aetonormatywność, dorośli, dzieci, książki dziecięce, konkursy i nagrody literackie

Keywords: aetonormativity, adults, children, children's books, literary competitions and awards

Maciej Skowera – adiunkt w Zakładzie Literatury Popularnej, Dziecięcej i Młodzieżowej (Instytut Literatury Polskiej, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego) i w Muzeum Książki Dziecięcej (Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego). Autor monografii *Carroll, Baum, Barrie. (Mito) biografie i (mikro)historie* (2022), współautor (z Weroniką Kostecką) książki *W kręgu baśni i fantastyki. Studia o literaturze dziecięcej i młodzieżowej* (2017). Zastępca redaktor naczelnej czasopisma naukowego „Dzieciństwo. Literatura i Kultura”. Członek Pracowni Badań Literatury dla Dzieci i Młodzieży UW, International Research Society for Children’s Literature i Polskiej Sekcji International Board on Books for Young People. Stypendysta Internationale Jugendbibliothek w Monachium. Wielokrotny juror w konkursach literackich z zakresu twórczości dla dzieci i młodzieży.